

ТМГ. XXXVIII	Бр. 1	Стр. 469-473	Ниш	јануар - март	2014.
--------------	-------	--------------	-----	---------------	-------

Осврт
Примљено: 2. 11. 2013.

Никола Божиловић

О КРЕАТИВНИМ ПРЕСТУПНИЦИМА*

Пред нама је књига врло необичног профила: судећи по наслову, она сугерише мисао да се ради о личном сведочењу њеног аутора о људима које је у животу сусретао и који му се допадају, али суштински књига представља озбиљно научно штиво у коме се пропитују најосетљивије филозофско-антрополошке категорије, као што су слобода, истина, индетерминизам, култура, игра и стваралаштво. Подсећа на споменар, а није. Личи на лексикон, а није. Ово је штиво о културолозима, односно о личностима које су аутентични ствараоци у области уметности и књижевности, или пак о људима који се у оквирима одређених научних дискурса на оригиналан и креативан начин баве проучавањем стваралачког смисла културе. Најприближније, *Моје симпатије* Ратка Божовића јесу културеме у којима аутор у фокус истраживачке пажње ставља питања креативности, самосвојности, непоновљивости, индивидуалности и оригиналности људскога духа. Божиловић пише о ствараоцима на стваралачки начин, не постављајући се према својим „симпатијама“ ни заштитнички ни одбранашки. Он зна да се они могу бранити искључиво својим креативним делањем, било на плану науке било уметности. Аутор пише лаким и лепршавим стилем хватајући се у коштац са проблемима које је дискурзивно тешко, готово немогуће, ухватити у мрежу научног мишљења. Њему то полази за руком!

У ово време геноцида, урбицида и разноврзних злочинастава јавља се и књигоцид, убиство књига до истребљења. Књиге попут ове враћају нам веру у моћ писане речи, у хуманост на делу. Ствараоци на које се Божиловић позива јесу на неки начин његови истомишљеници и инспиратори. Сви они дају му доста повода да, на трагу њихових идеја, и сâм изнесе сопствена промишљања културе и замки у које она упада, најчешће непажњом или кривицом друштва. Лако је писати лаганим стилем о тривијалним стварима. Ратко Божиловић пише лако и пријемчиво о најтежем – о најскривенијим местима и тајнама људскога духа. Пишући о култури као динамичној вредности која тежи прекорачењу достигнутог, он одређује њене главне атрибуте, а то су *слобода*, *свест* и *трансценденција*. Зато су аутентични актери културе, по њему, јунаци који се, попут свих праведних побуњеника, не мире са окамењеном прошлошћу и пасивном садашњошћу. То су отпадници који

bonicult@medianis.net

* Поводом књиге: Ratko Božović. (2012). *Моје симпатије*. Београд: Ћигоја штампа, стр. 316.

субверзијом и отпором тоталитарној свести показују да не признају ауторитете било које врсте, који не пристају на диктате и унапред сервиране истине. Не пристајући на „слепило ума и умор савести“, у њиховом креативном преступу препознатљива је слободна имагинација, неспутана машта, енергија твораштва и индивидуална креативност. Елем, Божовићеве симпатије (како он назива те људе отвореног духа, слободног ума и нескривених мисли) јесу у правом смислу речи *креативни преступници*. То су личности које не желе да певају у хору. Њихове идеје, како аутор у „Предговору“ тврди, биле су му прихватљиве, а стваралаштво блиско и подстицајно.

Свакоме ко се бави питањима културе, стваралаштва, естетске креативности и доживљајности (био он филозоф, социолог, естетичар, антрополог, психолог или, једноставно, човек радозналога духа) биће у великој мери позната имена људи које је професор Божовић сврстао у своје симпатије. Сви они баве се или пропитивањем уметности као игре, или спадају у уметнике који (у духу речи Ортеге и Гасета) своју стваралачку активност сматрају за игру – „и ништа више“ (стр. 114). Ратко Божовић се и овога пута игра, баш као и уметник–играч који свој рад види као властиту игру која је увек праћена „надахнутом импулсивношћу и неукротивом страшћу“ (стр. 242). У том смислу, и ова књига личи на ауторски сценарио професора Божовића у којем је он распоредио своје ликове са њиховим аутентичним карактерима, ставио их у одређен однос и пустио их да се играју у свој њиховој стваралачкој спонтаности и тајновитој неочекиваности. Многе од Божовићевих „симпатија“ физички нису више са нама. Међутим, њихове идеје преселиле су се у вечност, будући да су трансцендирале време свога настанка и антиципирале оно што ће доцније уследити. Због своје универзалности (речју, општељудскости) те идеје, заједно са делима, кадре су да комуницирају са данашњим генерацијама и генерацијама које долазе.

Аутор ове јединствене књиге добро зна да култура има друштвени карактер, али је уверен да врхунских културних дела нема без талентованих индивидуалаца. Нема ту никаквих елитистичких тонова, али је белодано јасно да се идеје најпре рађају у главама појединаца, а да се потом, као некакви духовни конструкти, објективирају, то јест опредмећују у књижевним, ликовним, музичким, филмским, архитектонским делима. Сваки појединац у књизи Ратка Божовића има свој наслов, сходно његовом афинитету и стваралачком идентитету. Тако се Ђуро Шушњић појављује у лику „Витеза“, „Наратор“ је Есад Ћимић, „Филозоф паланке“ Радомир Константиновић, а „Ауторитет ума“ Никола Милошевић. У визији Ратка Божовића, Милован Ђилас појављује се као „Јеретик“, Богдан Богдановић као „Градословац“, Никола Божиловић као „Тумач кича“, а Живко Николић као „Филмогеније“. За Данила Киша довољно је рећи кратко – „Данило“, а онда следи још тридесетак имена и одговарајућих наслова. Међу њима су личности различитих професија: књижевник и филмски редитељ Живојин Павловић, балерина Јелена Шантић, сликари Милан Коњовић и Цветко Лаиновић, архитекти Богдан Богдановић и Ранко Радовић, песници Драган Колунџија и Витомир Николић, карикатуриста Предраг Кораксић Коракс, мултимедијална уметница Биљана Вилимон и други.

Најближи духовни сродник Ратка Божовића јесте, извесно, социолог Ђуро Шушњић. Код њега су се „научник, филозоф и песник нашли на једном мјесту, у једној личности“. У Шушњићу, по аутору, пулсирају логичар

и мудрац, али и маштовити литерата. Међутим, Божовић не дели епитете без покрића. Да би дошао до закључка да је Шушњић човек „снажне социолошке имагинације и оригиналне филозофске рефлексије“ (стр. 31), аутор се прошетао кроз целокупан стваралачки опус овога социолога коме је одредио, рекло би се, почасно место у књизи међу осталим својим „симпатијама“. Божовић нам поверава „тајну“ да је бројне белешке, запажања и утиске о комплетном Шушњићевом научно-стваралачком раду у својој фасцикли подвео под један наслов – „Ђурологија“! Но, ту је још један знаменити социолог изразите ерудиције, инвенције и – храбрости. Есад Ћимић. Он је умицао идеолошком и позитивистичком редукционизму друштвене науке у периоду социјалистичке Југославије и због тога био екскомунициран из политичке и академске заједнице. Његову књигу *Политика као судбина: Прилог феноменологији политичког страдалиштва* (1982) Божовић сматра једном од најрелевантнијих књига тога времена, с обзиром на то да она представља беспопштудну критику репресивног поретка и његове политичке културе (стр. 41).

Ратко Божовић се не мири са тим да неко може пристати на то да не буде субјект већ искључиво објект. Препознајући борца против неслободног и неинвентивног човека у лику и делу Радомира Константиновића (*Филозофија паланке*, 1969), он се осврће на основне вредности Константиновићеве најпознатије књиге. Дијагноза је, вели Божовић, постављена у првој реченици овог дела: „Искусство нам је паланачко“. Ко је штедљив на речима, попут поменутог писца–филозофа, галантан је на мислима и асоцијацијама. Паланачки свет је, наиме, потпуно уклопљен у колективни образац, у коме је удомљен традиционализам и дух несавремености. Самодовољност паланачког духа говори о застарелости друштва и инерцији конзервативизма. То је драстичан анахронизам који је Константиновић луцидно препознао као припрему за варварства предмодерног друштва, вели Божовић. Због те храбрости и непоколебљивости он сврстава Константиновића у своје симпатије. Данило Киш је својим целокупним стваралачким опусом заслужио да се нађе у књизи оваквог концепта. Ево због чега: „Сигуран сам да се у нашој средини нико, као он, није тако жестоко успротивио баналности, ’општем месту’, конвенцијама и застарјелостима литерарног заната“ (стр. 174). Кишова естетска антидогматска мисао и критика идеологије налазила се увек у функцији борбе за идеале које заступа професор Божовић – против просечноности и популистичке естетике, а за „креативно мајсторство“.

Аутор *Мојих симпатија* пише да је архитекта Богдан Богдановић антиципирао долазећу смрт градова када је 1977. године отпочео пројектовање спомен–комплекса на Дудику, у Вуковару, на месту где су усташе у Другом светском рату сатирале Србе. Урбанолошка машта се потврдила, а градитељу није било лако да поднесе потоње разарање Вуковара, Мостара и Сарајева. Под утиском рушилаштва, настала је Богдановићева књига *Град и смрт* (1994), која представља „непоткупљиво свједочење о убијању градова, најосјетљивијих тачака и цивилизације и културе“ (стр. 162). У том контексту Божовић истиче и трагалаштво Ранка Радовића за идентитетом простора града и запостављеним урбаним вредностима. Овај архитекта, иначе „несклон рушењу“, респектује и народну кућу и народну естетику, а нарочито је посвећен промишљању градског простора, градског пејзажа и естетских вредности. Модеран урбанитет, по њему, незамислив је без развијене урбане културе, без културе свакодневног живота и слободног грађанина (стр. 167).

Са нескривеним симпатијама Ратко Божовић пише и о великом уметнику, филмском режисеру Живку Николићу. За Николића он тврди да је уметност филма видео као слободну стваралачку игру, као најслободнију форму креативног постојања. У својим филмовима, почевши од првог – „Бештије“ (1977), наш изузетни стваралац доживљава креативну катарзу. Овај филмски поета, вели Божовић, у мукотрпном истраживању себе, приклонио се најтежем путу – не стварати као други, стварати другачије, откривати на свој начин (стр. 224). А то је заправо суштина стваралачког чина.

Искористићу прилику да, само накратко, будем нешто личан. Професор Божовић увео ме је у друштво људи бесмртног духа, на чему му посебно захваљујем. Наћи се међу великанима људске мисли, инвенције и креације заиста је почаст, нарочито ако вам је укаже човек који је изузетан и у људском и у професионалном смислу. То је истовремено и огроман терет јер вас обавезује да истрајете на путу којим сте кренули и досегнете висине на којима се већ налазе Божовићеве симпатије као ваши „другари“, то јест духовни сродници по питању креативности.

Пријатељи Ратка Божовића као његове „симпатије“ – културолози и естетичари, писци и песници, сликари и вајари, филмски сценаристи и режисери – не одрађују посао. Они креирају нови свет произишао из њихове уобразиље, имагинације, фантазије и надахнућа. И сумње, дакако. Ти „преступници“, заправо, овом материјалном свету (до)дају метафизичку димензију, стварајући од ефемерног и пролазног цивилизацијски вечно. Божовићу није тешко да продре у њихов свет из најмање два разлога: један је тај што их лично познаје и људски воли (не мрзећи при том никога другог), а други зато што је и он сам стваралац у области науке. Тај посао захтева озбиљност, а њему као ретко коме полази за руком да, уз већ познату ерудицију и методолошку доследност коју захтева наука, буде оригиналан и – занимљив. Због свега тога Ратка Божовића данас сматрају Едгаром Мореном наше културологије (ни Морен се не би постидео ако би га назвали Божовићем француске културолошке мисли – моја опаска, Н. Б). У данашње време компјутерске цивилизације и безличне комуникације („умрежено друштво“) изузеци су људи који, схватајући дух времена и не избијајући из своје епохе, не губе индивидуалност и сопствену препознатљивост: задржавају стваралачку креативност, а притом остају јасни, кратки, језгровити у мислима и директни у обраћању. Уз све то, Божовићу успева да буде занимљив и шармантан – као писац и као саговорник. Он се игра речима и мислима на начин који прија уху и глави, надахњује и враћа наду у могућност бољег. Кадар је да трансцендира ситуацију и назначи путеве изласка из кризе. А ти путеви су по правилу у домену културе и стваралаштва. Божовић улива оптимизам и када пише о стварима које су истински суморне и туробне, а данас живот већине одише таквим осећањима. И још нешто: код Божовића нема себичне самодовољности и искључивости. Он зна да истина не станује на једном месту и зато показује невероватни смисао за дијалог, за толеранцију другог и различитог. Речено његовим стилем, баш зато што не одустаје од себе, он не одустаје од разговора са другим. Услов је само један: да другост не прекорачује границе људског, хуманог и цивилизованог. Зато те „друге“, тако различите а себи блиске, он проналази у људима које у овој књижи, онако људски искрено, назива својим симпатијама.

Завршни део књиге *Моје симпатије* представља куриозитет. Неда Тодоровић написала је неку врсту поговора, коме је дала наслов „Из тајног архива сећања“. Ова професорица на Факултету политичких наука у Београду описала је лична искуства са Ратком Божовићем, од својих студентских дана (када јој је он био професор) до данас, када је у својству уреднице добила угодну прилику да, такорећи у име свих ликова из књиге, и сама прозбори о Професору као о „нашој симпатији“. Написала је надахнуту белешку о човеку који је „проповедао и живео антички принцип – добро је лепо, лепо је добро“, о хуманисти који је на предавањима из Социологије културе „луцидном духовитошћу“ учио студенте „вештини живљења, комуникативности и креативном, бунтовном, критичком, непомирљивом поимању стварности“. На основу свега изреченог, симпатије између аутора овога дела и његових „јунака“ у сваком случају јесу узајамне, јер је професор Ратко Божовић читавим својим делом и друштвеним ангажманом био и остао узор већини људи које је уврстио у своју књигу несвакидашњег и, зашто не рећи, симпатичног наслова.